

ก้าวแรกของปฐมภูมิในเรือนจำ กับชีวิตต้องขังที่กำหนดสุขภาพ

กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล
สมาคมนักวิจัยประชากรและสังคม
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
มีนาคม 2564

ก้าวแรกของปฐมภูมิในเรือนจำกับช..
WA546 ก728ก 2564

B0012724
bib:13399116969

โครงการวิจัย... ผู้ต้องขัง

และสถานพยาบาลเรือนจำในฐานะหน่วยบริการปฐมภูมิ
สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ก้าวแรกของปฐมภูมิในเรือนจำกับชีวิตต้องขังที่กำหนดสุขภาพ กฤตา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ก้าวแรกของปฐมภูมิในเรือนจำกับชีวิตต้องขังที่กำหนดสุขภาพ=The Primary Care Units and determinants of health in Thai prisons / กฤตา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล.

นครปฐม: สมาคมนักวิจัยประชากรและสังคม และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564.

1. ผู้ต้องขัง--ไทย. 2. ผู้ต้องขัง--สุขภาพและอนามัย. 3. การเข้าถึงบริการสุขภาพ. 4. หน่วยบริการปฐมภูมิ. 5. เรือนจำ--การบริหาร. 6. ผู้ต้องขัง--บริการทางสาธารณสุข. I. กฤตา วจนสาระ. II. กฤตยา อาชวนิจกุล III. สมาคมนักวิจัยประชากรและสังคม IV. มหาวิทยาลัยมหิดล. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. V. ชื่อเรื่อง: The Primary Care Units and determinants of health in Thai prisons.

365.068

ISBN 978-616-93010-2-8

จำนวน : 1,000 เล่ม สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

พิมพ์ครั้งที่ 1 : มีนาคม 2564

ปก: บ้านท้ายซอยติไซน์

รูปเล่ม: สุกัญญา พรหมทรัพย์

จัดพิมพ์ : สมาคมนักวิจัยประชากรและสังคม,

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

โทรศัพท์ 0-2441-0201-4 โทรสาร 0-2441-9333

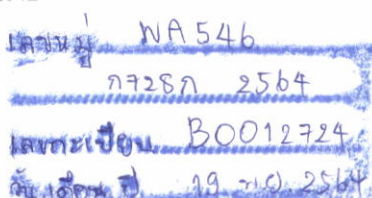
website : <http://www.ipsr.mahidol.ac.th>

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์เดือนตุลา

39/205-206 ซอยวิภาวดีรังสิต 84 แขวงสนามบึง

เขตดอนเมือง กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์: 0-2996-7392-4 โทรสาร: 0-2996-7395

สารบัญ

คำนำ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ	(3)
คำนำ	(5)
บทคัดย่อ	(15)
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	(16)
บทที่ 1 สุขภาพผู้ต้องขังกับสภาพแวดล้อมในเรือนจำ	1
1.1 เมื่อความแออัดเป็นเรื่องธรรมดา	1
1.2 เมื่อความแออัดส่งผลต่อสุขภาพผู้ต้องขัง	4
1.3 ปรับวิธีคิดเปลี่ยนเรือนจำสู่สุขภาวะ	9
1.4 วัตถุประสงค์ วิธีการวิจัยและดำเนินงาน	16
1.5 จริยธรรมการวิจัยและแนวปฏิบัติในการเก็บข้อมูล	20
1.6 ข้อจำกัดของการศึกษาวิจัย	20
บทที่ 2 สถานพยาบาลเรือนจำ/กักขังสถานกับบริการปฐมภูมิ	23
2.1 ความสำคัญของบริการปฐมภูมิในเรือนจำ	23
2.2 หน่วยบริการปฐมภูมิในระบบสาธารณสุขไทย	25
2.3 ศักยภาพของสถานพยาบาลในเรือนจำไทย	27
2.4 หน่วยบริการปฐมภูมิในเรือนจำตามเกณฑ์ สปสช.	34
2.5 ผ่าน/ไม่ผ่าน: การประเมินตามเกณฑ์	35
2.6 เสียงสะท้อนหลังเปลี่ยนสู่บริการปฐมภูมิ	41
2.7 สรุปและข้อสังเกต	52

บทที่ 3 ชีวิตในเรือนจำที่กำหนดสุขภาพ 53

3.1 ภาพรวมข้อค้นพบ 55

- (1) หายใจด้วยอากาศเดียวกัน 56
- (2) เคลื่อนไหวในพื้นที่จำกัด 58
- (3) ปฐมพยาบาลเบื้องต้นที่ต้องไปสถานพยาบาล 60
- (4) การสัมผัสใกล้ชิดในพื้นที่ยึด 63
- (5) 8 ชั่วโมงกับอาหาร 3 มื้อ 65

3.2 สรุปและข้อสังเกต 77

บทที่ 4 ป่วยไข้ไปหาหมอ: ผู้ต้องขังกับบริการผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยใน 79

4.1 การเข้าถึงและการใช้บริการผู้ป่วยนอกของผู้ต้องขัง 83

- (1) ความชุกและการกระจายตัวของกลุ่มโรค: ผู้ต้องขังชาย 84
- (2) ความชุกและการกระจายตัวของกลุ่มโรค: ผู้ต้องขังหญิง 85
- (3) การเข้าถึงและการใช้บริการสุขภาพ (อัตราครั้ง/คน) 86

4.2 การเข้าถึงและการใช้บริการผู้ป่วยในของผู้ต้องขัง 87

- (1) ความชุกและการกระจายตัวของกลุ่มโรค: ผู้ต้องขังชาย 88
- (2) ความชุกและการกระจายตัวของกลุ่มโรค: ผู้ต้องขังหญิง 90
- (3) การเข้าถึงและการใช้บริการสุขภาพ (อัตราครั้ง/คน) 91

4.3 สรุปและข้อสังเกต 92

บทที่ 5 บทสรุปข้อค้นพบและเสนอแนะ 95

5.1 สรุปงานวิจัย 95

5.2 ข้อค้นพบโดยสรุป 98

5.3 ข้อเสนอเชิงนโยบาย 103

- (1) ปรับสภาวะแวดล้อมให้เป็นเรือนจำสุภาพ 103
- (2) พัฒนาหน่วยบริการปฐมภูมิในเรือนจำ 104
- (3) สร้างภาคีเครือข่ายบริการสุขภาพผู้ต้องขัง (partnership for health) 109

5.4 ช่องว่างในการศึกษาวิจัย 109

ภาคผนวก

1. มาตรฐาน 5 ด้านของหน่วยบริการปฐมภูมิ
ตามเกณฑ์สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) 115
2. บัญชีจำแนกทางสถิติระหว่างประเทศของโรค
และปัญหาสุขภาพที่เกี่ยวข้อง (ICD 10) 120
3. จำนวนครั้งและร้อยละของผู้ต้องขังที่เข้ารับบริการสุขภาพในเรือนจำ/
ทัณฑสถานที่โครงการเก็บข้อมูล จำแนกตามกลุ่มโรคและเพศ ปี พ.ศ. 2560 123
4. จำนวนครั้งและร้อยละของผู้ต้องขังที่เข้ารับบริการสุขภาพในเรือนจำ/
ทัณฑสถานที่โครงการเก็บข้อมูล จำแนกตามกลุ่มโรคและเพศ ปี พ.ศ. 2561 128
5. จำนวนครั้งและร้อยละของผู้ต้องขังที่เข้ารับบริการสุขภาพในเรือนจำ/
ทัณฑสถานที่โครงการเก็บข้อมูล จำแนกตามกลุ่มโรคและเพศ ปี พ.ศ. 2562 134
6. จำนวนครั้งของผู้ต้องขังที่ใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า
ในฐานะผู้ป่วยนอก (OPD) จำแนกตามกลุ่มโรค 10 อันดับแรก
และเพศ ปี พ.ศ. 2560-2562 140
7. จำนวนครั้งของผู้ต้องขังที่ใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า
ในฐานะผู้ป่วยใน (IPD) จำแนกตามกลุ่มโรค 10 อันดับแรก
และเพศ ปี พ.ศ. 2560-2562 141
8. กลุ่มโรคของผู้ต้องขังที่ออกไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาล
ด้วยสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (ผู้ป่วยนอก)
จำแนกตามเพศ และจำนวนครั้งที่ใช้บริการ ปี พ.ศ. 2560 (15 อันดับ) 142
9. กลุ่มโรคของผู้ต้องขังที่ออกไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาล
ด้วยสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (ผู้ป่วยนอก) จำแนกตามเพศ
และจำนวนครั้งที่ใช้บริการ ปี พ.ศ. 2561 (15 อันดับ) 144
10. กลุ่มโรคของผู้ต้องขังที่ออกไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาล
ด้วยสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (ผู้ป่วยนอก)
จำแนกตามเพศ และจำนวนครั้งที่ใช้บริการ ปี พ.ศ. 2562 (15 อันดับ) 146

11. กลุ่มโรคของผู้ต้องขังที่ออกไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาล
ด้วยสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (ผู้ป่วยใน)
จำแนกตามเพศ และจำนวนครั้งที่ใช้บริการ ปี พ.ศ. 2560 (15 อันดับ) 148
12. กลุ่มโรคของผู้ต้องขังที่ออกไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาล
ด้วยสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (ผู้ป่วยใน)
จำแนกตามเพศ และจำนวนครั้งที่ใช้บริการ ปี พ.ศ. 2561 (15 อันดับ) 150
13. กลุ่มโรคของผู้ต้องขังที่ออกไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาล
ด้วยสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (ผู้ป่วยใน)
จำแนกตามเพศ และจำนวนครั้งที่ใช้บริการ ปี พ.ศ. 2562 (15 อันดับ) 152

สารบัญตาราง

1.1 จำนวนผู้ต้องขังและสัดส่วนระหว่างหญิงและชายในประเทศไทย ณ วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2553-2563	2
1.2 10 อันดับของเรือนจำ/ทัณฑสถานที่มีจำนวนผู้ต้องขังเกินความจุ ณ วันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2563	6
1.3 อำนาจการควบคุมและจำนวนผู้ต้องขังของเรือนจำ/ ทัณฑสถานที่เก็บข้อมูล พ.ศ. 2560-2562	18
2.1 ผลการประเมินสถานพยาบาลในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ปี 2562-2563	39
3.1 จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำ/ทัณฑสถาน 15 แห่งที่เก็บข้อมูล	51
3.2 อำนาจการควบคุม จำนวนผู้ต้องขัง และความแออัดของเรือนจำ/ ทัณฑสถานที่เก็บข้อมูล พ.ศ. 2562	53
3.3 5 อันดับแรกของปัญหาสุขภาพที่ผู้ต้องขังเข้ารับบริการ ในสถานพยาบาลของเรือนจำ/ทัณฑสถานที่เก็บข้อมูล 15 แห่ง ปี 2560-2562	56
3.4 จำนวนครั้งและร้อยละของผู้ต้องขังที่เข้ารับบริการ ในสถานพยาบาลของเรือนจำ/ทัณฑสถานด้วยกลุ่มโรคระบบทางเดินหายใจ ปี 2560-2562 จำแนกตามเพศ	57
3.5 ร้อยละของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วยในกลุ่มโรคระบบทางเดินหายใจ จำแนกตามรายละเอียดโรค ปี พ.ศ. และเพศ	57
3.6 การกระจายร้อยละของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจ จำแนกตามลักษณะเรือนจำ/ทัณฑสถาน ปี พ.ศ. และเพศ	58
3.7 จำนวนครั้งและร้อยละของผู้ต้องขังที่เข้ารับบริการในสถานพยาบาล ของเรือนจำ/ทัณฑสถานด้วยกลุ่มโรคระบบกล้ามเนื้อ กระดูก และเนื้อเยื่อเกี่ยวพัน ปี 2560-2562 จำแนกตามเพศ	59
3.8 ร้อยละของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วยในกลุ่มโรคระบบกล้ามเนื้อ กระดูก และเนื้อเยื่อเกี่ยวพัน จำแนกตามรายละเอียดโรค ปี พ.ศ. และเพศ	59

- 3.9 การกระจายร้อยละของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วยด้วยโรคระบบกล้ามเนื้อ กระดูก และเนื้อเยื่อเกี่ยวพัน จำแนกตามลักษณะเรือนจำ/ ทัณฑสถาน ปี พ.ศ. และเพศ 60
- 3.10 จำนวนครั้งและร้อยละของผู้ต้องขังที่เข้ารับบริการในสถานพยาบาล ของเรือนจำ/ทัณฑสถานด้วยการบาดเจ็บ การเป็นพิษจากเหตุภายนอก ปี 2560-2562 จำแนกตามเพศ 61
- 3.11 การกระจายร้อยละของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วยด้วยการบาดเจ็บ การเป็นพิษจากเหตุภายนอก จำแนกตามลักษณะเรือนจำ/ ทัณฑสถาน ปี พ.ศ. และเพศ 62
- 3.12 จำนวนครั้งและร้อยละของผู้ต้องขังที่เข้ารับบริการ ในสถานพยาบาลของเรือนจำ/ทัณฑสถานด้วยกลุ่มโรคผิวหนัง และเนื้อเยื่อใต้ผิวหนัง ปี 2560-2562 จำแนกตามเพศ 63
- 3.13 ร้อยละของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วยในกลุ่มโรคผิวหนังและเนื้อเยื่อใต้ผิวหนัง จำแนกตามรายละเอียดโรค ปี พ.ศ. และเพศ 64
- 3.14 ร้อยละของการกระจายตัวของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วย ในกลุ่มโรคผิวหนังและเนื้อเยื่อใต้ผิวหนัง จำแนกตามลักษณะเรือนจำ/ ทัณฑสถาน ปี พ.ศ. และเพศ 65
- 3.15 จำนวนครั้งและร้อยละของผู้ต้องขังที่เข้ารับบริการในสถานพยาบาลของ เรือนจำ/ทัณฑสถานด้วยกลุ่มโรคระบบย่อยอาหาร ปี 2560-2562 จำแนกตามเพศ 66
- 3.16 ร้อยละของการกระจายตัวของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วยในกลุ่มโรค ระบบย่อยอาหาร จำแนกตามลักษณะเรือนจำ/ทัณฑสถาน ปี พ.ศ. และเพศ 67
- 3.17 ร้อยละของผู้ต้องขังที่ป่วยในกลุ่มโรคติดเชื้อและปรสิตบางโรค จำแนกตามรายละเอียดโรค ปี พ.ศ. และเพศ 69
- 3.18 ร้อยละของการกระจายตัวของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วยในกลุ่มความผิดปกติ ทางจิตและพฤติกรรม จำแนกตามลักษณะเรือนจำ/ ทัณฑสถาน ปี พ.ศ. และเพศ 70

3.19	ร้อยละของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วยในกลุ่มความผิดปกติทางจิต และพฤติกรรม จำแนกตามรายละเอียดโรค ปี พ.ศ. และเพศ	71
3.20	ร้อยละของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วยในกลุ่มโรคระบบไหลเวียนโลหิต และกลุ่มโรคต่อมไร้ท่อ โภชนาการ และเมตาบอลิซึม จำแนกตามรายละเอียดโรค และเพศ ปี 2562	73
3.21	ร้อยละของผู้ต้องขังเฉพาะที่ป่วยในกลุ่มโรคระบบสืบพันธุ์ และทางเดินปัสสาวะ จำแนกตามรายละเอียดโรค ปี พ.ศ. และเพศ	75
3.22	ร้อยละของผู้ต้องขังที่ป่วยในกลุ่มโรคเนื้องอก, มะเร็ง จำแนกตามรายละเอียดโรค ปี พ.ศ. และเพศ	76
4.1	10 อันดับโรคของผู้ต้องขังที่ออกไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาล ด้วยสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (ผู้ป่วยนอก) จำแนกตามปีและจำนวนครั้งที่ใช้บริการ พ.ศ. 2560-2562	81
4.2	จำนวนครั้งที่ผู้ต้องขังชายออกไปใช้บริการผู้ป่วยนอก ปี 2560-2562 (จำแนกเฉพาะ 5 กลุ่มโรค)	84
4.3	จำนวนครั้งที่ผู้ต้องขังหญิงออกไปใช้บริการผู้ป่วยนอก ปี 2560-2562 (จำแนกเฉพาะ 5 กลุ่มโรค)	85
4.4	5 อันดับแรกของกลุ่มโรคที่ผู้ต้องขังชายออกไปใช้บริการผู้ป่วยใน ปี 2560-2562	89
4.5	5 อันดับแรกของกลุ่มโรคที่ผู้ต้องขังหญิงออกไปใช้บริการผู้ป่วยใน ปี 2560-2562	91

สารบัญแผนภาพ

1.1	จำนวนผู้ต้องขังในช่วง พ.ศ. 2553-2563	2
1.2	รูปธรรมในการจัด/สร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพะผู้ต้องขัง	13
1.3	7 มิติของเรือนจำสุภาพะ	15
2.1	รู้จัก 'สงขลาโมเดล' ต้นแบบการจัดบริการสุขภาพให้แก่กลุ่มผู้ต้องขัง	28
2.2	มาตรฐาน 5 ด้านของหน่วยบริการปฐมภูมิ	36